

geëst glazuur is duidelijk aangetoond dat de eststechniek een risico inhoudt.

Het verloop van de lijnen van Retzius en de structuren van de glazuurprismata kunnen met behulp van transmissie-elektronen-microscopie, duidelijk worden waargenomen na een behandeling van het glazuur met een 0.5-procentige basische chroomsulfaat-oplossing. Ter plaatse van de lijnen van Retzius bleken de kristallieten sterker te zijn opgelost dan de wat verder weg liggende kristallieten, echter zonder dat een verandering van de richting der glazuurprismata werd waargenomen. Ook bij het gebruik van een basische chroomsulfaat-oplossing als etsmiddel werden – evenals bij andere etsmiddelen – door de elektronenmicroscopie complexe etsbeelden waargenomen. De oplosbaarheid van een en hetzelfde glazuuroppervlak varieert sterk, afhankelijk van de plaats, d.w.z. er is een duidelijk verschil tussen de etspatronen die ontstaan in de kern en die in de buitenzijde der glazuurprismata.

De voordrachten werden onderwerpsgewijs ter discussie gesteld onder leiding van Frau Prof. Dr. Joh. Vahl.

A. G. Dijkman

Binnenland

KLINISCHE AVOND VOOR TANDARTSEN TE AMSTERDAM

Aankondiging programma 12 oktober 1982

Op dinsdag 12 oktober a.s. zal een klinische avond worden gehouden in de grote collegezaal van het Gebouw Tandheelkunde van de Universiteit van Amsterdam (ingang laagbouw), Louwesweg 1, Amsterdam-Slotervaart.
Aanvang 20.00 uur.

Programma:

Mw. G. ter Horst: Informeren en saneren.
Mw. B. M. van Amerongen: Diagnose: gesa-
neerd.
Dr. H. H. Tan: Integratie van preventieve tand-
heelkunde in de algemene praktijk.

KLINISCHE AVONDEN VOOR TANDARTSEN TE GRONINGEN

Aankondiging programma 30 september 1982

Op donderdag 30 september a.s. zal een klinische avond worden gehouden in de collegezaal Tandheelkunde-Verloskunde, Antonius Deusinglaan 1 te Groningen.
Aanvang 20.00 uur precies.

Thema: *Zorg voor het parodontium.*

Programma:

J. A. H. Tromp: Diagnostiek en behandelplan.

N. H. C. Corba: Methoden van mondhygiëne en initiële behandeling.

Mw. F. R. Postma: Mondhygiëne-instructie.

Dr. L. J. van Dijk: Chirurgische en niet-chirurgische therapie.

Dr. J. Jansen: Resultaten van parodontale behandeling.

Prof. Dr. T. Pilot: En hoe nu in de praktijk?

Aankondiging programma 11 november 1982

Op donderdag 11 november a.s. zal een klinische avond worden gehouden in de collegezaal Tandheelkunde-Verloskunde, Antonius Deusinglaan 1 te Groningen.
Aanvang 20.00 uur precies.

Thema: *Oncologie.*

Programma:

Prof. Dr. A. K. Panders: Moderne ontwikkelingen in de mondheelkundige oncologie.

Prof. A. Vermey: Moderne ontwikkelingen in de hoofd-halsoncologie.

J. L. N. Roodenburg: Lasertherapie oppervlakkige mondslijmvliesafwijkingen.

POSTACADEMISCH ONDERWIJS TANDHEELKUNDE

Aankondiging cursussen Katholieke Universiteit te Nijmegen

In het kader van het postacademisch onderwijs organiseert de Katholieke Universiteit te Nijmegen een viertal cursussen.

Op 5 november wordt een herhaling gegeven van de op 7 mei van dit jaar met groot succes gehouden cursus 'Inleiding in de parodontologie'.

Deze eendaagse theoretische cursus beoogt de deelnemer op de hoogte te stellen van die basis-kennis van de parodontologie, die noodzakelijk is om de preventieve en, ten dele, de curatieve parodontologie met goed begrip en gevolg te kunnen beoefenen. In de vorm van voordrachten, klinische demonstraties en videobanden zullen de themata worden gepresenteerd.

Epidemiologische gegevens omtrent parodontale aandoeningen zullen het belang van de aandacht voor de klinische parodontologie aantonen.

Gezonde parodontale condities zullen moeten worden herkend alvorens pathologische veranderingen (in vorm, kleur, consistentie, pocketvorming, alveolair botverlies) te kunnen waarnemen. De kennis van het ontstaan van deze veranderingen wijst de weg naar de preventieve maatregelen. Zijn er eenmaal veranderingen aanwezig dan zal de juiste interpretatie van diagnostische gegevens (bloedingstest, plaquetest, retentietest, mobiliteit, röntgenologische kenmerken) door begrip van etiologische achtergronden (plaque, modifierende invloeden, zoals traumatogene occlusie, iatrogene factoren) moeten kunnen leiden tot adequate therapie.

In de parodontale therapie zijn een aantal fasen

duidelijk te scheiden. De initiële behandelingsfase kenmerkt zich door zijn streven de voornaamste etiologische factor bij parodontale ontstekingen, de tandplaque en zijn schadelijke gevolgen, te elimineren. De hierbij te volgen methoden worden uitvoerig besproken. De chirurgische fase zal zelden een direct therapeutisch effect tot doel hebben, maar veel meer trachten een betere toegankelijkheid te verschaffen aan plaquebestrijdingsmiddelen, waardoor verder parodontaal verval kan worden voorkomen. Vanuit deze fase zal op indicatie, uitvoering en lange-termijn resultaten van diverse technieken worden ingegaan.

De cursus vangt aan 's ochtends om 9.00 uur en duurt de gehele dag. De prijs bedraagt f 150,00.

Eveneens herhaald worden de in mei gehouden cursussen 'De verkorte tandboog' en 'De onderbroken tandboog'. Ook voor deze cursussen moesten wegens overtekening belangstellenden worden teleurgesteld.

De PAO-cursus 'De verkorte tandboog' is een cognitieve cursus, die wordt verzorgd door de afdeling Occlusie-opbouw. De cursus wordt gehouden op 2 december 1982 en vangt aan om 14.00 uur 's middags.

Het doel van deze cursus is kennis te hebben van de belangrijkste theoretische en praktische aspecten van verkorte tandbogen.

De cursus bestaat uit drie onderdelen. In het eerste gedeelte wordt ingegaan op enkele algemene gegevens met betrekking tot verkorte tandbogen, de onderzoekresultaten tot nu toe op dit terrein en de klinische toepassing van de huidige kennis. Met een aantal conclusies voor de praktijk wordt dit onderdeel afgesloten. In het tweede gedeelte komt de frameprothese bij de behandeling van de verkorte tandboog aan de orde. Besproken worden:

- de uitgangspunten bij het ontwerp;
- het theoretisch ideale frame-ontwerp;
- klinische voorbeelden.

Tenslotte wordt ingegaan op de prothetische mogelijkheden in het algemeen bij verkorte tandbogen. Hierbij worden uitneembare en vaste voorzieningen, waaronder implantaat-brugwerk, besproken. Bij alle onderdelen worden klinische voorbeelden gedemonstreerd.

De docenten van deze cursus zijn: Prof. Dr. A. F. Käyser en Drs. H. M. A. M. Keltjens.
De prijs voor deze cursus bedraagt f 150,00.

De PAO-cursus 'De onderbroken tandboog' is eveneens een cognitieve cursus, welke wordt verzorgd door de afdeling Occlusie-opbouw.

De cursus wordt gehouden op 9 december 1982 en vangt aan om 14.00 uur. Het doel van deze cursus is kennis te hebben van de belangrijkste theoretische en praktische aspecten van onderbroken tandbogen. De cursus bestaat uit drie onderdelen. In het eerste gedeelte worden de volgende onderwerpen behandeld:

- gevolgen van extractie voor het tand-kaakstelsel;
- verschnijpingsvorm en frequentie van onderbroken tandbogen;
- consequenties voor de praktijk.

In het tweede gedeelte komen de prothetische mogelijkheden bij onderbroken tandbogen aan de orde, waarbij ingegaan wordt op brugwerk versus frameprothese en brugwerk in het front. Op een aantal aspecten als: de huidige trend bij het prepareren, het afdrukken en de occlusale vormgeving, wordt nader ingegaan.

In het derde gedeelte worden eerst een aantal aspecten van het schakelframe behandeld, zoals planning, voorbereiding van de mond en de afdruk. Daarna komt de indicatie van de staafhulpsconstructie aan de orde, waarbij op een aantal belangrijke punten, die voor de vervaardiging van belang zijn, wordt ingegaan. De cursus wordt afgesloten met een presentatie van klinische voorbeelden.

De docenten van deze cursus zijn: Prof. Dr. A. F. Käyser, Drs. P. J. B. Leempoel en Drs. P. A. Snoek.

Ook voor deze cursus bedraagt de prijs f 150,00.

Op 18 en 19 november 1982 wordt voor een beperkt aantal deelnemers (maximaal 10) de cursus 'Caviteitspreparatie en restauratie' gehouden. De cursus duurt twee hele dagen en begint 's morgens om 9.30 uur.

De onderwerpen die in deze PAO-cursus aan de orde komen, zijn geselecteerd aan de hand van de ontwikkelingen op tandheelkundig restauratief gebied in het afgelopen decennium. Hierdoor zijn de resultaten van recent onderzoek vanzelf opgenomen in de cursus. De preparaties en restauraties die tijdens deze cursus gerealistiseerd worden zijn:

1. Klasse IV: van een frontelement zal een incisale hoek met behulp van de etstechniek opgebouwd en in functie hersteld worden.

2. Klasse II: in een molaar wordt een mod-preparatie voor amalgaam vervaardigd. Tevens wordt één knobbel geëlimineerd. Op de plaats van deze knobbel wordt een parapulpaire pin geplaatst. Het geheel wordt gerestaureerd met amalgaam.

3. Klasse II-slice onlay: over een amalgaamvulling wordt een slice onlay geprepareerd. Tevens komt de gespoten afdruktechniek aan de orde. Ook wordt aandacht besteed aan het plaatsen en cementeren van een onlay.

Van de bovengenoemde preparatievormen zullen de volgende aspecten zeker aan de orde komen: instrumentatie, preparatie- en restauratievorm, materiaalkeuze en mechanische aspecten.

De cursus bestaat uit:

1. zelfstudie door middel van handleiding en syllabus;
2. diaries;
3. videobanden;
4. demonstraties en werkbesprekingen;
5. preklinische oefeningen.

De prijs voor deze cursus bedraagt f 650,00.

Aanmelding voor deze vier cursussen dient te geschieden bij het secretariaat PAO-T, Biltstraat 439, 3572 AW Utrecht, tel. 030-328705.

Aankondiging cursus Universiteit van Amsterdam

De Subfaculteit Tandheelkunde van de Universiteit van Amsterdam organiseert met medewerking van de vakgroepen Inwendige Geneeskunde en Mondziekten, Kaakchirurgie en Röntgen-diagnostiek van de Universiteit van Amsterdam en in samenwerking met de Commissie van Voorbereiding Postacademisch Onderwijs Tandheelkunde een cursus 'Bloedstelpingsproblemen en de consequenties in de tandheelkundige praktijk'. De cursus wordt gehouden op vrijdag 19 november 1982 in het gebouw van de Subfaculteit Tandheelkunde, Louwesweg 1 te Amsterdam (tel. 020-156936).

Opzet: een theoretische cursus van één dag (9.00-17.00 uur).

Ter toelichting moge het volgende dienen. In het verleden werd de tandarts voornamelijk geconfronteerd met kinderen en jonge, gezonde volwassenen. Met het aanslaan van de preventie en door de veroudering van de bevolking, zal de tandarts in toenemende mate in contact komen met een oudere populatie, die een grotere kans heeft op lichamelijke afwijkingen. Tevens moet men er op bedacht zijn dat patiënten die vroeger in verband met de ernst van hun ziekte klinisch werden behandeld, nu vaak poliklinisch worden begeleid. De interactie van de aanwezige pathologie, compensatiemechanismen en therapieën plaatst de tandheelkundige interventie in een ander licht, zeker als bloedstelpingsproblemen in het ziektebeeld een rol spelen. Het zijn veelal in de praktijk niet de aangeboren bloedstelpingsdefecten die de tandarts problemen geven, al kunnen juist de 'milde vormen' bij de tandarts het eerst aan het licht komen. Niet alleen met de verworven, maar vooral met de ziekteprocessen ontstaan ten gevolge van iatrogene stollingsbeïnvloeding, zal de tandarts bij zijn behandelen het meest worden geconfronteerd. In deze cursus wordt getracht antwoord te geven op de praktische benadering van de problemen die zich in de praktijk kunnen voordoen.

Aanmelding kan geschieden bij het secretariaat PAO-T, Biltstraat 439, 3572 AW te Utrecht, telefoon 030-328705.

De cursusprijs bedraagt f 150,00.

MEVROUW M. MUNTENDAM-ISEBREE MOENS 100 JAAR

Om precies te zijn: 12 juni 1982 mocht mevrouw Muntendam het feit gedenken, dat zij honderd jaar geleden het levenslicht aanschouwde.

Ook dit jaar week zij niet af van haar gewoonte: veertien dagen vóór en veertien dagen ná haar verjaardag voor niemand bereikbaar te zijn. Gelukkig is haar gezondheidstoestand nog van dien aard, dat het de moeite waard is om bij haar op bezoek te gaan en van gedachten te wisselen over het heden en verleden.

Op 21 juli j.l. heb ik een boeiend gesprek met haar gehad, waarbij in een aantal flitsen haar leven aan mij voorbij gaat, een leven, dat beslist

niet over rozen is gegaan, maar bijzonder nuttig besteed is.

In haar levensfilosofie staat één woord centraal: Preventie, hetgeen zij van haar vader, die arts te Goes was, heeft meegekregen. 'Preventie is de levensfactor van alles', zegt zij, 'men moet er naar leven en het dient in het hele leven altijd voorop te staan.'

Wanneer zij zich in 1905 vestigt te Rotterdam staat er op de deur: *Tandarts voor dames en kinderen*. Zij brengt in de praktijk hetgeen haar levensfilosofie is: Voorkomen is beter dan genezen. Naast het curatieve speelt het educatieve een heel belangrijke rol in de tandheelkunde. Voorlichting aan toekomstige en jonge moeders, door te wijzen op het grote belang van een goede voeding en een goede mondverzorging, ook voor kleuters. Dit alles leidt ertoe, dat zij een belangrijke rol speelt bij de oprichting van de Nederlandse Vereniging tot Bestrijding van het Tandbederf in 1910 (later Het Ivoren Kruis). Vanaf 1916 is zij bestuurslid, wordt in 1923 benoemd tot erelid en in 1963 tot erevoorzitter.

Alhoewel de behandeling van kinderen, die destijds door de meeste tandartsen niet geambieerd werd, een belangrijk deel van haar werk uitmaakt, heeft zij ook een grote technische belangstelling en samen met haar man, collega J. H. Muntendam met wie zij in 1909 trouwde, heeft zij vele jaren zelf de tandtechniek bedreven.

'Dit moesten we wel doen', aldus mevrouw Muntendam, 'want dit waren de eerste verdiensten. U moet niet vergeten: mijn vader overleed toen ik 8 jaar was; mijn moeder bleef met vijf dochters achter in een weinig rooskleurige financiële positie. Om te kunnen studeren sloot zij een lening bij het 'Nut van het Algemeen', evenals voor de vestiging in Rotterdam. Haar devies luidde: zo snel mogelijk schulden aflossen, hetgeen inhield: zuinig leven en hard werken.'

Tijd en geld voor extraatjes waren er niet. Er werd gewerkt 's morgens van 08.30-12.30 en 's middags van 13.00-17.00 uur in de praktijk en 's avonds techniek, waarbij zij zich vooral heeft beziggehouden met de inlay-techniek, die toen nog in de kinderschoenen stond.

Het was in die tijd niet zo eenvoudig om kennis te vergaren. Meestal vond men die kennis bij collega's, die naar het buitenland gingen om zich op de hoogte te stellen van de nieuwste ontwikkelingen. Zelf ging zij naar Londen om zich te bekwaamen in de extractie onder lachgasnarcose, en haar man, die vele jaren assistent was bij Carl Witthaus te Rotterdam, was één van de eersten, die na zijn tandmeesterexamen de DDS-graad in de Verenigde Staten heeft behaald.

Door de ziekte van de heer Muntendam zijn zij gedwongen met de grote praktijk in Rotterdam te stoppen en te verhuizen naar Den Haag, waar toch weer met een praktijk wordt begonnen tot het moment, waarop de heer Muntendam definitief moet stoppen. Zij verhuizen naar Wassenaar. Mevrouw Muntendam kan de tandheelkunde echter niet de rug toekeren en na de Tweede Wereldoorlog start zij op een leeftijd, waarop anderen aan hun pensioen gaan denken, aan het

zuigelingen- en kleuterconsultatiebureau van het Groene Kruis te Wassenaar met een spreekuur voor kleutermondverzorging, met als doel de daadwerkelijke propaganda voor mondverzorging voor kleuters vanaf 1½ jaar.

'Dat is het begin', aldus mevrouw Muntendam, 'waar je met de preventie moet aanvangen: Preventie en niet direct het doe-werk; het kind klaar maken voor het begrip tandarts, voor het begrip tandheelkunde en dat het helemaal niet zo erg is.'

Ondanks een zeer matige belangstelling van de collega-artsen blijft zij dit werk 17 jaar lang voortzetten, tot haar 80e jaar.

Een Koninklijke onderscheiding krijgt zij in 1957 voor haar activiteiten op het gebied van de kleutertandverzorging.

Zij verhuist in 1962 weer naar Den Haag, maar afscheid nemen van de tandheelkunde is er nog niet bij. Zij wil op de hoogte blijven van wat er op tandheelkundig gebied gebeurt.

Het moet voor haar een grote voldoening zijn dat haar ideeën over de tandheelkundige preventie gemeengoed zijn geworden en dat haar pionierswerk door kruisverenigingen, diensten van jeugdandverzorging en huis-tandartsen is voortgezet.

Na de Tweede Wereldoorlog is de tandheelkundige professe geconfronteerd met een snelle dramatische toename van tandbederf bij de Nederlandse jeugd ten gevolge van slechte voedingsgewoonten. Dank zij allerlei voorlichtingsactiviteiten zijn we erin geslaagd het tandbederf terug te dringen, waardoor de gebitssituatie bij de jeugd weer snel verbeterd is.

De grondprincipes van mevrouw Muntendam hebben als voorbeeld gediend. Zij beschouwt het als een groot voorrecht dit alles nog te mogen meemaken. Toch hindert het haar, die altijd zo'n actief leven heeft gehad, dat zij niets doen kan en ook dat zij niets meer kan doen. 'Ik heb', aldus mevrouw Muntendam, 'altijd met een grote handicap moeten leven. Ik leid namelijk aan woordblindheid, dat wil zeggen dat ik alles minstens driemaal moet lezen, voor ik de inhoud begrijp. Ik heb dan ook weinig behoefte gevoeld om voordrachten te houden of te publiceren, omdat ik moeite heb mijn gedachten te formuleren.'

Door haar grote doorzettingsvermogen heeft zij echter veel kunnen bereiken en de rol, welke zij achter de schermen heeft gespeeld is van grote invloed geweest op de tandheelkundige ontwikkeling in Nederland. Om die reden zijn we haar veel dank verschuldigd en zal haar naam steeds verbonden blijven met de preventieve tandheelkunde. Zij kan gezien worden als de voorloper van de huidige tandheelkundige gezondheidsvoorlichting en -opvoeding.

M. D. Hage

PROF. DR. G. H. R. VON KOENIGSWALD
OVERLEDEN

Zijn betekenis voor het onderzoek van de evolutie van de mens en het menselijk gebit

Op 10 juli 1982 overleed in zijn woonplaats Bad

Homburg bij Frankfurt in zijn 80ste levensjaar Prof. Dr. G. H. R. Von Koenigswald, oud-hoogleraar in de Paleontologie en Stratigrafie aan de rijksuniversiteit te Utrecht.

Door zijn bijzondere belangstelling voor de evolutie van de mens en diens gebit genoot hij ook grote bekendheid in tandheelkundige kring, zodat het gerechtvaardigd is bij dit heengaan op deze plaats aandacht te besteden aan de betekenis die deze onderzoeker vooral voor de geschiedenis van de Primaten heeft gehad.

In 1927 voltooide Von Koenigswald in München zijn studie in de geologie en paleontologie, waarna hij als assistent verbonden werd aan het overeenkomstige museum. In de herfst van 1930 ontving zijn oud-leermeester, Prof. F. Broili, een verzoek uit Nederland: of niet één van zijn leerlingen bereid was als paleontoloog voor de Geologische Dienst naar Java te gaan. Hij bracht dat verzoek over aan de jonge Von Koenigswald, die hierop positief reageerde. Zo kwam hij in januari 1931 in Tandjong Priok, de haven van Djakarta, aan.

Hiermede was de ouverture geschreven van een stuk geschiedenis in de ontdekking van de fossiele mens, dat zijn weerga nauwelijks gekend heeft. Von Koenigswald's keuze werd namelijk mede bepaald door de omstandigheid dat Eugène Dubois, een Nederlands arts die sterk onder de indruk was gekomen van de theorieën van Darwin en diens aanhangers, in 1887 als gouvernementsarts naar het toenmalige Nederlands-Indië was vertrokken en daar de eerste Pithecanthropus-schedel had gevonden.

Deze vondst in 1891, bestaande uit een plat, incompleet schedeldak met zeer sterke orbitawallen, alsmede een femur en enkele kiezen, betekende op dat moment dat de oudste fossiele mens was ontdekt: overblijfselen van één of meer individuen die ongeveer een half miljoen jaar geleden op aarde geleefd hebben.

'Deze vondst kwam op een psychologisch zeer juist moment: de strijd om het Darwinisme was

net in volle gang. De ontdekkingen van Dubois vormden voor de wetenschappelijke wereld het eerste concrete bewijs, dat de mens niet alleen onderworpen is aan biologische, maar ook aan paleontologische wetten. Dat spreekt eigenlijk vanzelf, want paleontologie is historische biologie', schrijft Von Koenigswald in zijn boek 'Speurtocht in de prehistorie'.^{*}

Von Koenigswald zelf was ook sterk geïnteresseerd in de vondsten en in de vindplaats. In 1936 zocht hij Dubois op, die toen tot hoogleraar in de Mineralogie in Amsterdam was benoemd, en kreeg hij de stukken in Leiden, waar zij nu nog bewaard worden, voor het eerst te zien. Die ochtend in Leiden was voor hem in velerlei opzicht beslissend. Hij verkeerde toen in grote moeilijkheden, daar hij door de aangebroken economisch slechte crisisjaren ontslagen werd als vertebraten-paleontoloog bij de Nederlandse Geologische Dienst.

Het werd hem echter duidelijk dat hij terug moest naar Java om bij Trinil te gaan zoeken naar verdere overblijfselen van de *Pithecanthropus erectus*.

Aan het doorzettingsvermogen van Von Koenigswald dankt de wereld het vervolg van de geschiedenis van de *Pithecanthropus* en van vele andere fossiele primaten-vondsten. Ikzelf werd door deze beslissing veel later in de gelegenheid gesteld bij hem Javaans materiaal te bewerken. Met behulp van fondsen, gefourneerd door het Carnegie Instituut in Washington, werd het hem toch mogelijk gemaakt zijn opgravingen in Sangiran voort te zetten. Het was niet minder dan de later zo beroemde Teilhard de Chardin, zelf ook paleontoloog die hem deze financiële weg wees, nadat hij de vindplaats op Java bezocht had.

Het geluk liet Von Koenigswald niet in de steek. Hij vond al spoedig de schedels van *Pithecanthropus II - IV*, welke deels veel completer waren dan het dak van Dubois, alsmede een onderkaaksfragment met kiezen.

Daarnaast werden samen met Dr. Ter Haar enige van de schedelresten van de zgn. Solo-mens opgegraven, een soort tropische 'Neanderthaler', en beschreef hij de zgn. 'Homo modjoker-tensis'. Ook de *Meganthropus paleojavanicus*, waarvan de reusachtige onderkaak eerder aan een overblijfsel van een fossiele mensaap doet denken, staat op zijn naam. De aanwezigheid van een spina mentalis deed sterk vermoeden dat het ook hier om een echte mens gaat.

Een andere verdienste van Von Koenigswald is zijn systematisch speuren naar fossiele kiezen in Chinese apotheken. Overal ter wereld waar hij kwam, niet alleen op Java maar ook op de Filipijnen, in Singapore, op Malakka, in Siam, Indo-China, Hongkong, Canton, ja zelfs in Chinatown in San Francisco en New York, vond hij

^{*} Uitgeverij De Spieghel - Amsterdam, 1956.
Aan dit boek zijn meerdere gegevens ontleend.

fossielen in deze apotheken. Het was hem bekend dat reeds in de jaren zeventig van de vorige eeuw Chinese apotheken de aandacht hadden getrokken van enkele Britse geologen. De belangrijke aardrijkskundige en China-kenner Prof. Von Richthofen had een flinke collectie fossiele resten van zoogdieren meegebracht uit Chinese apotheken. Ook Dr. Haberer bracht voor Prof. Von Zittel uit München een collectie bijeen. In deze apotheken bood men stukjes van fossielen te koop aan, die fijngeveven voortreffelijke geneesmiddelen zouden zijn.

De kunst was nu een Chinees recept te bemachtigen dat kon leiden tot de aankoop van belangrijke fossiele kiezen. Von Koenigswald slaagde daar in, en zo ontdekte hij de eerste gebitselementen van Gigantopithecus, een reusachtige fossiele mensaap met zeer menselijke molaren, die echter twee tot drie maal zo groot waren als normaal.

Ook fossiele orang-oetantanden werden zo ontdekt, alsmede gebitselementen van de Sinanthropus, de Chinese pendant van Pithecanthropus, waarvan eveneens nieuw materiaal op die manier vergaard kon worden.

De langdurige samenwerking van Von Koenigswald met een tandarts, die in 1956 begon en tot een groot aantal publikaties over, en onderwijs in de evolutie van het menselijk gebit leidde, had een ander uitgangspunt: Na de eerste vondst van Dubois nam Emil Selenka, hoogleraar in de Zoölogie te München, het besluit persoonlijk naar Trinil te gaan om daar de opgravingen van Dubois voort te zetten. Selenka, die als zoöloog aan de Universiteit van Leiden had gewerkt en Java en Borneo reeds bezocht had, kreeg van de Nederlandse regering gemakkelijk toestemming een grote expeditie vanuit Duitsland te organiseren. Hoewel Selenka zelf overleed voordat de expeditie op pad ging, werd deze toch doorgezet en vertrok zij in 1907 naar Java. Er werd veel fossiel materiaal gevonden maar van de Pithecanthropus werd niets ontdekt. Een merkwaardige menselijke ondermolaar evenwel werd wel aan Pithecanthropus toegeschreven in de uitvoerige publikaties der Selenka-expeditie in 1911. Deze zgn. 'Zahn von Sondé' had de eigenschap dat het dentine van het wortelloze element sterk gedestintegreerd was en gemakkelijk verwijderd kon worden uit de glazuurkap. De tand heeft in de jaren 1909 - 1911 een grote stroom publikaties over het mogelijke belang ervan tot gevolg gehad.

Von Koenigswald nu heeft tijdens zijn verblijf op Java in de jaren 1935 - 1939 een groot aantal gebitselementen verzameld, dat dezelfde conserveringstoestand vertoonde. Hij zocht systematisch naar deze elementen die elk jaar na de enorme regens van de natte moesson uit 'middeleeuwse' graven in de vulcanische tuf spoelden en onderaan een steile helling opgeraapt konden worden bij Sangiran (Midden-Java). De collectie bestond tenslotte uit bijna 5000 blijvende elementen, waarbij in 1400 gevallen het dentine volledig afwezig was of gemakkelijk uitgeprepareerd kon worden, omdat het sterk gedestintegreerd was.

Zodoende bleven glazuurkappen over die aan de binnenzijde afgegoten konden worden, waardoor de anatomie van de glazuur-dentinegrens te bestuderen was.

Deze vertoonde een aantal zeer primitieve kenmerken die aan de buitenzijde van het glazuur niet bekend waren, doch die typerend waren voor fossiele mensentanden en fossiele, maar ook recente, mensapen. Ze zijn uitvoerig gepubliceerd door ondergetekende. De systematische bestudering van deze kenmerken brengt het menselijk gebit dichterbij dat van zijn voorlopers en verwante mensapen, hetgeen van belang geacht wordt voor de evolutionaire samenhang binnen deze vormen. Het is de verdienste van Von Koenigswald geweest het belang van dit toch relatief recente materiaal onderkend te hebben waardoor het grote bekendheid verwierf onder desbetreffende specialisten.

De collectie is, wat het permanente gebit betreft, thans ondergebracht in het Tandheelkundig Instituut te Utrecht.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog was Von Koenigswald geïnterneerd in een Japans kamp op Java. Na een verblijf in de Verenigde Staten werd hij in 1947 benoemd tot hoogleraar in de Paleontologie en Stratigrafie aan de rijksuniversiteit te Utrecht. De titel van zijn oratie luidde: 'Aantekeningen bij het Pithecanthropus-vraagstuk'.

Gedurende zijn ordinariaat en daarna heeft hij op ruime schaal over de evolutie van het gebit van de mens en van andere Primaten gepubliceerd en mij in staat gesteld zulks ook te doen. Vele onderscheidingen in binnen- en buitenland werden hem deelachtig, zoals het lidmaatschap der Koninklijke Academie van Wetenschappen en het erelidmaatschap van de Paleontological Society of India. Voorts werd hij benoemd tot Honorary Life Member of the New York Academy of Sciences en werd hij lid van het International Committee for Standardization in Human Biology te Parijs.

Hij verwierf de Thomas Huxley medaille voor 1964 van de Royal Anthropological Society te Londen, alsmede de Werner Reimers Stiftungspreis 1966/1967 alsmede de Cretzschmar-medaille van de Senckenbergse Vereniging voor natuurwetenschappelijk onderzoek en de Thomas Annandale Memorial Medal van de Asiatic Society van Calcutta. In 1970 werd hij benoemd tot Member van de National Academy of Sciences of the United States of America, Washington.

Na zijn emeritaat in 1968 werd hij hoofd van de afdeling Paleontologie van het Senckenberg Museum voor Natuurlijke Historie te Frankfurt am Main, waar hij tot zijn dood wetenschappelijk heeft gewerkt.

Met hem ging een der belangrijkste primatologen heen. Voor zijn zeer grote en onophoudelijke inspanning op het gebied der evolutie van vooral de mens is hem veel dank verschuldigd. Als een der zeer groten op zijn gebied wordt hij reeds sinds jaren in bijvoorbeeld de Winkler

Prins Encyclopedie gememoreerd.

Hij heeft, kan men met recht zeggen, geschiedenis gemaakt.

C. A. W. Korenhof

BENOEMING DR. W. A. WEIJS

Bij Koninklijk Besluit van 1 juli 1982 is de heer Dr. W. A. Weijs benoemd tot gewoon hoogleeraar in de Faculteit der Geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam, om werkzaam te zijn op het vakgebied van de Anatomie en Embryologie ten behoeve van de Tandheelkunde.

Agenda

Data der voornaamste wetenschappelijke congressen en vergaderingen in binnen- en buitenland.

* Eerste vermelding

1982

* 30 september

Klinische avond voor tandartsen in de collegezaal Tandheelkunde/Verloskunde, Ant. Deusinglaan 1, Groningen. Thema: 'Zorg voor het parodontium'. Aanvang 20.00 uur precies. (Zie ook rubriek Binnenland.)

1 oktober

Najaarsvergadering Ned. Tandheelkundig Genootschap, St. Elisabeth's of Groote gasthuis, Haarlem.

6 oktober

WTA-cursus 'Tandheelkunde en gedrag', Vrije Universiteit, Amsterdam. Sprekers: Dr. Lois K. Cohen (Bethesda University, V.S.), Dr. M. A. J. Eijkman en Drs. R. M. H. Schaub.

8 oktober

Afscheidsreceptie Prof. Dr. O. Backer Dirks, Academiegebouw, Domplein, Utrecht (16.30-18.30 uur).

10-16 oktober

70e Wereldjaarcongres F.D.I., Wenen, Oostenrijk. Inl. Dr. H. Bantleon, P.O. Box 35, A-1095, Wenen, Oostenrijk.

* 12 oktober

Klinische avond voor tandartsen te Amsterdam, Louwesweg 1, Slotervaart. Aanvang 20.00 uur. (Zie ook rubriek Binnenland.)

* 16 oktober

Symposium 'Preprothetische chirurgie voor edentate patiënten; de huidige stand van zaken', Ned. Ver. voor Prothetische Tandheelkunde, Subfaculteit Tandheelkunde Katholieke Universiteit, Philips van Leydenlaan 25, Nijmegen. Inl. secr. S. E. W. Engels, Vrije Universiteit, postbus 7161, 1007 MC Amsterdam (tel. 020-